

УДК 502.131:504.06:622

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ
РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

ЧЕЧЕЛЬ А. О.,
доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування,
ТАРАСЕНКО Д. Л.,
кандидат наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри публічного
управління та адміністрування,
Донецький державний університет
управління (м. Маріуполь)

У статті визначено та обґрунтовано концептуальні підходи формування механізму реалізації стратегії еколого-економічного розвитку та ревіталізації промислових та постіндустріальних територій, що передбачає визначення принципів ефективної взаємодії учасників регіональних еколого-інноваційних процесів, що мають на меті трансформацію соціально-економічного середовища промислового регіону шляхом екологізації та ревіталізації промислових територій та переходу до господарювання в умовах сталого розвитку.

Ключові слова: екологізація, ревіталізація, механізм реалізації стратегії, промислові території, постіндустріальні території, сталий розвиток.

В статье определены и обоснованы концептуальные подходы формирования механизма реализации стратегии эколого-экономического развития и ревитализации промышленных и постиндустриальных территорий, базирующегося на принципах организации эффективного взаимодействия участников региональных эколого-инновационных процессов с целью трансформации социально-экономической среды промышленного региона путем экологизации и ревитализации промышленных территорий и перехода к хозяйствованию в условиях устойчивого развития.

Ключевые слова: экологизация, ревитализация, механизм реализации стратегии, промышленные территории, постиндустриальные территории, устойчивое развитие.

In the article defined and grounded conceptual approaches of formation mechanism of strategy of ecological and economic development of industrial and post-industrial areas implementing. The effective interaction of participants of the regional eco-innovative processes aimed at transforming the socio-economic environment of the industrial region through greening and revitalization of industrial territories and the transition to sustainable management are providing as a terms of sustainable development. Their principles are defined as basic.

Key words: greening, revitalization, the mechanism of implementation of the strategy, industrial areas, post-industrial areas, sustainable development.

Постановка проблеми. Несприятлива екологічна обстановка в промислових регіонах вимагає вирішення багатьох проблем охорони і поліпшення навколишнього середовища. Державна екологічна політика потребує громадського контролю, особливо в процесах використання природного капіталу територій.

Актуальною проблемою в Україні залишаються недоліки механізму правового регулювання, низький рівень екологічної свідомості та екологічної культури населення, недостатня інформованість громадян про стан навколишнього середовища, їх незнання своїх екологічних прав, що вимагає спільних зусиль місцевих органів та урядових структур заради попередження погіршення екологічної ситуація в регіоні. Це є порушенням екологічних прав людини на життя та користування природними ресурсами в екологічно приємних умовах [1]. Вирішення найбільш термінових екологічних проблем буде успішним лише в тому випадку, якщо з самого початку будуть визначені чіткі стратегічні напрями вирішення кожної проблеми і найбільш ефективні механізми досягнення поставленої мети. Така оцінка пріоритетів, ризику, переваг є найважливішою передумовою для спрямування інвестицій в підтримку соціально вагомих і екологічно важливих завдань розвитку відповідних територій, перш за все промислових та постіндустріальних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У багатьох країнах світу проводяться роботи із створення ефективних інструментів управління цією сферою діяльності. Науковими дослідженнями з вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіонів та зміцнення їх ресурсної бази займалися відомі науковці, такі як: Заставний Ф. Д. висвітлював питання соціально-економічної, екологічної, демографічної та інших видів репресивності в Україні [2], Зайцева Л. М. обґрунтувала новий методичний підхід, що дозволяє типізувати регіони за рівнем їх соціально-економічного розвитку) [3], Топчів О.Г. визначав негативні тенденції поглиблення регіональних диспропорцій та нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів [4], Герасимчук З. В., Вахович І. М. розробили організаційно-економічний механізм формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону [5], Варналій З. С. досліджував сутність та шляхи регулювання розвитку регіонів, удосконалення міжбюджетних відносин та пріоритети державної стратегії регіонального розвитку [6], дослідженню проблем сталого розвитку промислових регіонів присвячені статті О. Амоші, О. Новікової [7].

Але створення надійного і ефективного механізму формування та реалізації стратегій еколого-економічного розвитку та ревіталізації промислових та постіндустріальних територій, здатного забезпечити збалансоване рішення економічних завдань і проблем збереження навколишнього природного середовища та відновлення природного капіталу території для задоволення життєвих потреб існуючого та майбутніх поколінь, залишається основним завданням управління природоохоронною діяльністю як в Україні, так і за кордоном, що обумовлює особливу актуальність та потребу подальших наукових досліджень цих питань, особливо в промислових регіонах.

Мета статті – визначення та обґрунтування механізму реалізації стратегії еколого-економічного розвитку промислових та постіндустріальних територій в умовах децентралізації, що передбачав би організацію ефективної взаємодії

учасників регіональних еколого-інноваційних процесів, яка має здійснюватися через відповідні механізми формування умов трансформації соціально-економічного середовища промислового регіону шляхом екологізації та ревіталізації промислових територій з подальшим переходом до господарювання в умовах сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес формування та реалізації стратегії еколого-економічного розвитку та ревіталізації промислових та постіндустріальних територій передбачає створення дієвого механізму, який повинен забезпечувати своєчасне прийняття ефективних рішень на всіх етапах управлінського циклу: планування, постановка завдань, організація виконання, забезпечення ресурсами, управління ризиками, контроль виконання, моніторинг та оцінювання результатів впровадження стратегії, а також подальше регулювання процесу й актуалізацію цілей.

Управління впровадженням стратегії пропонується здійснювати шляхом:

- створення у структурі регіонального органу влади, що відповідає за питання екології та використання природних ресурсів окремого структурного підрозділу – відділу впровадження інноваційних технологій та ревіталізації територій;

- створення та організації діяльності при профільному міністерстві (а саме, Міністерстві екології та природних ресурсів України) міжвідомчої координаційної ради з питань еколого-інноваційного розвитку, діяльність якої передбачає співпрацю з галузевими міністерствами та міністерствами, що переймаються питаннями екологічної безпеки, для реалізації національних еколого-іноваційних проектів регіонального розвитку;

- залучення представників громадських об'єднань, бізнесу, ЗМІ, науковців та інших зацікавлених осіб до складу регіональних експертних рад з питань екологічно сталого соціально-економічного розвитку, дорадчо-консультаційних органів, робочих груп, де розглядатиметься поточний стан виконання стратегії, конкретних стратегічних цілей, операційних завдань, окремих еколого-іноваційних проектів чи заходів ревіталізації територій;

- організацію навчання фахівців місцевих органів влади та промислових підприємств з питань формування консолідованих бюджетів фінансування проектів ревіталізації з альтернативних джерел, проектного менеджменту, міжсекторного партнерства тощо;

- утворення (у разі необхідності) спеціальних дорадчо-консультаційних чи інших робочих органів для виконання окремих завдань, пов'язаних з реалізацією стратегії;

- фіксацію у в кадастрі промислових та постіндустріальних територій, де проведено або планується проведення проектів ревіталізації;

- застосування проектного підходу до реалізації стратегії, який передбачає надання фінансової та іншої ресурсної підтримки ініціативам, які розроблені та впроваджуватимуться у формі еколого-інвестиційних проектів з використанням сучасних інструментів проектного менеджменту;

- розроблення і затвердження відповідно до владних повноважень щорічного плану дій з реалізації стратегії ревіталізації промислових та постіндустріальних територій та переліку проектів і заходів, визначення відповідальності за організацію виконання;

- створення системи моніторингу й оцінювання результатів реалізації стратегії з наданням доступу до звітних даних через мережу Інтернет;
- надання організаційної, навчально-методичної та іншої ресурсної підтримки регіональним еколого-іноваційним проектам та громадським ініціативам у сфері природокористування;
- виконання інших заходів у відповідності з пріоритетами екологічно сталого соціально-економічного розвитку промислових та постіндустріальних територій.

Механізм реалізації стратегії пропонується розглядати як сукупність організаційних структур і конкретних принципів, форм і методів управління, а також правових норм, за допомогою яких має здійснюватися реалізація стратегії ревіталізації промислових та постіндустріальних територій.

Сутність механізму реалізації стратегії ревіталізації промислових та постіндустріальних територій може бути визначена його цільовою спрямованістю, рівнем виробничої (господарської) діяльності, специфічними особливостями об'єкта управління (економічними і соціальними процесами), принципами функціонування на окремо взятій території. Тим самим даний механізм одночасно забезпечує: позитивний тренд екологічно сталого соціально-економічного розвитку (мета); упорядкування певних економічних відносин, пов'язаних з вибором учасників (суб'єктів господарювання) реалізації стратегії; а також виділення найбільш важливих сфер розвитку суспільства, питання в рамках яких потребують швидкого вирішення (об'єкти управління); зняття суперечностей між продуктивними силами і виробничими відносинами (виявлення закономірностей розвитку).

Формування механізму реалізації стратегії розвитку території має спиратися на певну систему принципів. До числа основних - відносяться наступні: інтеграції фінансових ресурсів, балансу інтересів, відповідальності, використання ефективних методів управління, використання ресурсів, задоволення потреб цільових груп [8].

Принцип інтеграції фінансових ресурсів передбачає мобілізацію усіх можливих джерел інвестиційного фінансування стратегічного екологічно сталого соціально-економічного розвитку промислової вугільної території. З ним нерозривно пов'язаний принцип балансу інтересів, який дозволяє виявити суб'єктів управління і господарювання, що мають поточні або перспективні інтереси у розвитку регіону, а також сприяє пошуку і прийняттю узгоджених еколого-інвестиційних рішень, а також забезпеченню дотримання інтересів суб'єктів господарювання і суб'єктів управління, що беруть участь в реалізації поставлених стратегічних цілей розвитку регіону.

Принцип відповідальності передбачає встановлення відповідальності конкретних осіб, організацій та установ за використання природних ресурсів та виконання окремих завдань природоохоронної діяльності. Тому, необхідна повна персоналізація всіх учасників розробки та реалізації програм, для яких повинні бути встановлені заходи адміністративної та іншої відповідальності за виконання зазначених функцій в процесах ревіталізації.

Принцип контрольованості припускає наявність умов для постійного відстеження ходу реалізації цілей екологічно сталого соціально-економічного розвитку регіону. Функція контролю має на увазі створення в регіонах кадастру

забруднених територій, систем прозорості інформації та систем комплексного еколого-економічного моніторингу стану територій.

Принцип використання ефективних методів управління передбачає, що методи управління процесом реалізації цілей розвитку регіону слід обирати виходячи з конкретної управлінської ситуації.

Принцип цільового використання ресурсів означає концентрацію і використання обмежених природних, матеріальних і фінансових ресурсів для досягнення встановлених цілей екологічно сталого соціально-економічного розвитку регіону.

Принцип задоволення потреб цільових груп передбачає орієнтацію дій територіальних органів влади та підприємців при реалізації цілей на задоволення потреб цільових груп споживачів товарів і послуг, як на даній промисловій вугільній території, так і за її межами.

Наступним елементом механізму реалізації стратегічних цілей регіонального розвитку є методи управління. Методи управління – це система способів і прийомів впливу суб'єкта управління на об'єкт управління для досягнення певного результату. Існує кілька підходів і класифікацій методів управління, однак, найбільш розпространеною є класифікація, згідно з якою вони поділяються на три групи: економічного, організаційно-розпорядчі та соціально-психологічні.

На основі синтезу наявних теоретичних підходів та узагальнення практичного досвіду суб'єктів управління запропоновано механізм реалізації стратегії ревіталізації промислових та постіндустріальних територій, що передбачає такі досягнення бажаних змін об'єктів управління: підвищення ефективності моніторингу екологічного стану території, поширення інформаційного простору, стимулюючи фіскальну політику, формування консолідованих місцевих бюджетів та сприятливого інвестиційного клімату, результативну природоохоронну діяльність та активну взаємодію органів місцевої влади з населенням (рис. 1) [9].

Цілями реалізації стратегії пропонується визначити наступні: створення кадастру забруднених ділянок (доопрацювання паспорту території), створення системи прозорості інформації, завчасна інтеграція інвесторів, посилення /створення коопераційних зв'язків між учасниками процесів, зміна моделей споживання та виробництва, формування відповідальності природо користувачів, активізація громадської роботи умовах соціально-екологічної відповідальності [10].

Організація ефективної взаємодії учасників регіональних еколого-інноваційних процесів має здійснюватися через взаємодію відповідних механізмів, а саме організаційно-нормативного механізму інформаційного забезпечення процесів ревіталізації промислових та постіндустріальних територій, фінансово-економічний механізм формування умов взаємодії місцевих органів влади та потенційних інвесторів проектів ревіталізації та соціально-мотиваційного механізму формування умов взаємодії місцевих органів влади, громадськості та суб'єктів господарювання в сфері природокористування на промислових територіях [11].

Рис. 1. Механізм реалізації стратегії еколого-економічного розвитку

Роль профільних регіональних та місцевих органів влади в сфері екології та природних ресурсів та охорони навколишнього середовища в процесах реалізації стратегії ревіталізації пропонується розглядати в рамках багатоступеневого процесу від вивчення, оцінки і організації ревіталізації забруднених ділянок до відведення підсумків та визначення ефективності стратегії в цілому. Оцінка ситуації в кінці кожного проектного етапу має обґрунтовувати доцільність продовження діяльності на наступному етапі.

Елементами забезпечення етапів реалізації стратегії ревіталізації територій можуть виступати організація умов сталого розвитку економічної системи, аналіз еколого-економічного стану території, основних цілей та тенденцій її розвитку, програмно-цільове планування, різноманітні регуляторні заходи прямого і непрямого порядку, контроль та забезпечення зворотного зв'язку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведені дослідження доводять, що різні території вимагають різних підходів до ревіталізації – залежно від територіальних особливостей, статусу та приналежності території і наявних забруднених ділянок. Кожен випадок забруднення є окремим випадком, і це ускладнює вироблення загальноприйнятого керівництва по ревіталізації промислових територій. Запропонований підхід до організації процесу планування та впровадження еколого-економічних проектів передбачає залучення представників зацікавлених сторін та відповідних спеціалістів на етапах відповідно плану реалізації окремого проекту, що дозволяє більш раціонально використовувати час експертної роботи, раціоналізувати використання потрібних ресурсів, отримати підтримку місцевих органів влади та громадськості, що буде мати позитивний вплив на підвищення ефективності

загальних показників як окремого проекту, так і стратегії ревіталізації промислової або постіндустріальної території в цілому.

Література:

1. Corporate social responsibility of Intel in Ukraine: developing information society in Ukraine, preparing new generations of youth to the economy of knowledge URL: http://www.csr-ukraine.org/korporativna_socialna_vidpovidaln2.html.

2. Заставний Ф. Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної). Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006. 348 с.

3. Методологія комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку області та її адміністративно-територіальних одиниць / Л. М.Зайцева, В. В.Антонов, С. М.Серьогін, В. О.Федюшичев, І. Е.Польська, С. О.Качанов; За наук. та заг. ред. Л.М.Зайцевої. Донецьк: ДРІДУ НАДУ, 2003. 132 с.

4. Топчієв О. Г. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики / Топчієв О. Г., Безверхнюк Т. М., Тітенко З. В. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. 224 с.

5. Герасимчук З. В., Вахович І. М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: монографія. Луцьк: ЛДТУ, 2002. 248 с.

6. Варналій З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку / За ред. З. С. Варналія. К.: Знання України, 2005. 498 с.

7. Качинський А. Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення. Сер.«Екологічна безпека». К. НІСД, 2001. Вип. 5. 312 с.

8. Sustainable development of the industrial region: social aspects: monogram/ O.F. Novikova, O.I. Amosha, V.P. Antonjuk and others. NAS of Ukraine, Institute of economics and industry. Donetsk, 2012. 534p.

9. Internet – community «Industrial ecology». URL: <http://eco.com.ua/>, <http://newecolife.com.ua/news/203-svt-pdrahuvav-zbitki-vd-katastrof.html>

10. Chechel A., Stoyka A. Sustainable Development and Human Security Strategy for Old-Industrial Territories. The 21st NISPAcee Annual Conference “Regionalisation and Inter-regional Cooperation”, May 16-18, 2013 / Belgrade, Serbia URL: <http://www.nispa.org/conference.php?sid=897&cid=21>.

11. Chechel A. Revitalization and development of coal industry areas: economy, ecology, natural resources: monograph. Donetsk LLC «East Publishing House», 2014. 321 p.

The adverse environmental conditions in industrial regions require the solution of numerous issues concerning environmental protection and improvement. State environmental policy requires public control, particularly in the use of natural capital of territories.

The current challenges in Ukraine remain as the following: the irregularity of legal regulation mechanisms, low environmental awareness and ecological culture of the population, lack of citizens' awareness about the environment, ignorance of their environmental rights, which requires the joint efforts of local authorities and

government in order to prevent the assumptions for deterioration of the ecological situation in the region. Addressing the most urgent environmental problems can be successful only if initially the clear strategic directions for solving each problem and the most effective mechanisms for achieving those goals are established. The assessment of priorities and risk benefits is an essential prerequisite for investment direction in order to support the significant social and environmentally important tasks of the territories development, especially industrial and post-industrial ones.

The mechanism of territory development strategy formation ought to be based on a system of principles. The main ones include: the integration of financial resources, the balance of interests, responsibilities, use of effective management, and use of resources to meet the needs of target groups.

The given studies prove that different territories require different approaches to revitalization depending on territorial characteristics, status and affiliation and the territory of existing contaminated sites. Each case is a special case of contamination, and it is generally difficult to develop guidelines for the revitalization of industrial territories. The proposed approach to the planning and implementation of environmental-economic projects provides the stakeholders and experts involvement at the particular stages in correspondence with the implementation plan of the specific project, allowing more efficient use of the expert's work, as well as to rationalize the use of the necessary resources, to get support from local authorities and the public, that will have a positive impact on the overall performance efficiency of both a particular project and revitalization strategy on industrial or post-industrial territories.